

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 92 1971

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1972

även om umgänget med Sergel vid de gemensamma teckningsstunderna haft sin betydelse. Det finns en friskhet hos Ehrensverd som kan tävla med den store skulptörens.

Får det avslutningsvis sägas att en så kunskapsmättad bok som denna borde utrustas med ett register.

Alf Liedholm

Geoffrey Durrant: *Wordsworth and the Great System. A Study of Wordsworth's Poetic Universe*. Cambridge University Press 1970.

Wordsworths ställning som klassiker är alltför väl befäst genom antologier och handböcker för att på allvar kunna hotas, men hans stjärna har partiellt förmörkats under det gångna halvsekleket då T. S. Eliot och i hans spår nykritikerna i reaktion mot viktoriansk romantik och edvardiansk vardagsidyll hyllade den komplexa strukturen, den bildmässiga djärvheten och den intellektuella lidelsen som den stora poesins utmärkande drag. Den enkla, ibland känslolagda tonen i *Lyrical Ballads* kändes fadd och djupsinnet i Wordsworths mera spekulativa verk upplevdes som pretentiöst och ihåligt. Men inget av detta har förminskat hans popularitet hos en vidare lyrikläsande publik, och ingen avmattning har heller kunnat förmärkas i det intresse som visas honom på akademiskt håll. Monografier och specialundersökningar publiceras på löpande band, och den handfull dikter som av alla erkänns som mästerverk analyseras och kommenteras ständigt på nytt utifrån skiftande utgångspunkter. Att bland det tiotal böcker om Wordsworth som givits ut under de senaste par tre åren just Geoffrey Durrants valts ut för anmälan här beror på att den målmedvetet strävar att ställa flera vedertagna uppfattningar om Wordsworth på huvudet. Durrant, som är professor i engelska vid University of British Columbia, har tidigare dokumenterat sin allmänna förtrogenhet med och syn på skalden i den lilla skriften *William Wordsworth* i serien *British Authors* (Cambridge 1969).

Titeln på Durrants senaste undersökning är hämtad ur *The Prelude* (1805 års version, bok XIII):

And God and Man divided, as they ought,
Between them the great system of the
world

Where man is sphered, and which God
animates.

Begreppet »the great system of the world» finner Durrant vara en anspelning på Newtons berömda *Principia*, vars tredje bok bär rub-

riken *De mundi systemate*. Wordsworth och Newton — sammanställningen kan förefalla egendomlig. Den för sin romantiska naturkänsla berömde skalden och den mekanistiska världsbildens skapare, vad kan de ha gemensamt? Enligt gängse uppfattning ingenting, tvärtom brukar Wordsworths fientlighet gentemot vetenskapen framhävas. I ett inledande kapitel visar emellertid Durrant att Wordsworths negativa uttalanden om »science» i allmänhet hänför sig till det som på den tiden betecknades med termen »social science», medan han alltifrån sina studieår i Cambridge hyste den största beundran för Newton och ofta beklagade att han aldrig fick tillfälle tränga djupare i det matematiska studium han där påbörjade. I tredje boken av *The Prelude*, som ju skildrar skaldens studentår i Cambridge, noterar han hur han från sitt rum i St Johns College kunde se över till Trinity, Newtons college en gång i tiden, och

[...] behold

The antechapel where the statue
stood

Of Newton with his prism and silent face,
The marble index of a mind for ever
Voyaging through strange seas of Thought,
alone.

Wordsworths vördnad för Newton kan således inte betvivlas. En annan fråga är Newtons betydelse för den wordsworthska dikten, vilken Durrant besvarar i starkt positiv anda: »The influence of astronomy, of the theory of light, of geometry, and of gravitation is to be found everywhere in Wordsworth's poetry» (s. 30). Att i detalj gå in på Durrants belägg för denna tes är omöjligt här, några exempel får räcka. Slående är utläggningen av dikten *Water Fowl*, t. ex., som beskriver inte så mycket själva fåglarna som deras flykt. Det är en poetisk studie i det fysikaliska spelet mellan gravitation, tröghet och rörelseenergi: »The birds appear to have achieved independence of the laws of motion as we experience them, and to have overcome the pull of gravity, 'as if they scorned both resting-place and rest'. At the same time, they mirror in their evolutions the 'circuits' and 'curves', the 'progress intricate/Yet unperplexed' of the Newtonian universe.» (S. 45.)

Wordsworth framstår för Durrant inte som en natur- och stämningssyriker i vanlig mening utan som en poetisk tänkare. Hans vilja till intellektuellt organiserande av naturupplevelsen kommer väl så framgångsrikt till uttryck i de kortare lyriska dikterna som i de längre, ostentativt filosofiska diktverken. Åtskilliga av Durrants analyser ger stöd för denna uppfattning,

t. ex. det mycket intressanta kapitlet om Tintern Abbey. I denna som i så många andra wordsworthdiker skymtar föreställningen om en anima mundi vilken livgivande och besjälade går genom hela skapelsen; en äktromantisk föreställning som traditionellt brukar sättas i motsats till den mekanistiska världsuppfattning som under 1700-talet förknippades med Newtons namn. Det är emellertid mest i Voltaires populära tappning som Newton framstår som upplysningsrationalistisk mekanist. Wordsworth hade ju ingen anledning att gå krokvägen via Frankrike, och Durrant visar hur Newton i sin *Principia* ger uttryck för tankar som ingalunda är oförenliga med gamla platoniska och stoiska idéer om en världssjäl. Och Newton anser sig göra detta på empirisk grund: liksom viljan via nerverna styr kroppens rörelser så måste vi anta en »spiritus» som via en postulerad eter utövar sin verkan i form av strålning och gravitation. Durrant hänvisar bl. a. till det allra sista stycket i *Principia*, där denna tanke förs fram och får ökad tyngd just genom sin placering allra sist:

Adjicere jam liceret nonnulla de spiritu quodam subtilissimo corpora crassa pervadente, et in iisdem latente; cuius vi et actionibus particulae corporum ad minimas distantias se mutuo attrahunt, et contiguae factae cohaerent; et corpora electrica agunt ad distantias majores, tam repellendo quam attrahendo corpuscula vicina; et lux emittitur, reflectitur, refringitur, inflectitur, et corpora calefacit; et sensatio omnis excitatur, et membra animalium ad voluntatem moventur, vibrationibus scilicet hujus spiritus per solida nervorum capillamenta ab externis sensuum organis ad cerebrum et a cerebro in musculos propagatis. Sed haec paucis exponi non possunt; neque adest sufficiens copia experimentorum, quibus leges actionum hujus spiritus accurate determinari et monstrari debent. (*Philosophiae naturalis principia mathematica*, 3: e uppl. London 1726, s. 530; Durrant (s. 101) använder en modern engelsk övers.)

Detta kan ses som extravaganta spekulationer vilka liksom eterbegreppet under 1800-talets lopp rensades ut ur den fysikaliska världsbilden. Viktigt är dock att Wordsworth här kunde finna en bekräftelse på sin egen världsuppfattning och att det således för honom inte förelåg någon motsättning mellan naturvetenskaplig och poetiskt idealistisk världsuppfattning. Världen var för honom en och densamma från vilka utgångspunkter man än närmar sig den, och denna förvisning gav hans diktning den

förening av saklighet och lyftning som utmärker den i dess bästa stunder.

Lika överraskande som att finna världssjälsläran relaterad till Newton är det att hos honom söka förklaringen till ett motivkomplex som »stjärnan, blomman och stenen», så som Durrant gör i sitt tredje kapitel. En i tysk-svensk romantik hemmastadd läsare associerar i helt annan riktning, man tänker sig ordsammanställningen snarare som titel på en avhandling om Novalis och Schelling eller något i den stilen. Men Durrant ger vettiga skäl för sina tolkningar och därmed inte bara berikar han förståelsen av Wordsworth utan undanröjer behovet av allt det fåfänga letandet efter förbindelselinjer till honom från tysk romantisk idealism. Slutligen demonstrerar Durrant på ett fångslande sätt poesins möjligheter att formas och stimuleras av naturvetenskapligt tänkande som traditionellt uppfattas som direkt antipoeetiskt.

Staffan Bergsten

Leon Seltzer: *The Vision of Melville and Conrad. A Comparative Study*. Ohio University Press 1970.

Joseph Conrad hade inte höga tankar om Melville som författare. Ombedd att skriva ett företal till en nyttgåva av *Moby-Dick* svarade han att han öppnat några av Melvilles tidigaste romaner men utan att läsa dem färdigt. *Moby-Dick* hade han nyligen haft i sin hand, men den hade slagit honom som en tämligen ansträngd rapsodi utan en enda uppriktig rad. Det är onekligen ett hårt och orättfärdigt omdöme; inte förbluffande med tanke på hur oändligt lågt Melville stod i kurs i början av 1900-talet, då Conrad tackade nej, men ytterligt förbluffande med tanke på hur mycket han verkligen i livssyn och tematik har gemensamt med Melville. Att kartlägga och diskutera överensstämmelserna mellan dem, och att visa hur »moderna» och på många sätt främlingar i sin egen tid de båda författarna var, är avsikten med Leon Seltzers på många sätt givande och koncentrerade studie. I ett inledande kapitel drar han upp paralleller i tematik, persongalleri och teknik, vilka han sedan undan för undan utvecklar. Både Melville och Conrad var upptagna av sådana problem som egoism, självbedrägeri, misslyckande, faran av isolering, behovet av ro och samling och av illusioner, illvillighetens makt. De skapade ett fåtal karaktärstyper som illustrerade dessa temata, inte minst idealister präglade av självbedrägeri. Deras tvivel på möjligheten att nå fram till absoluta sanningar kom dem att använda en tek-